

Каптан М. В.,

підполковник юстиції, магістр права, енциклопедист,
помічник начальника Центру протимінної діяльності з правової роботи
Державної спеціальної служби транспорту Міністерства оборони України
ORCID: 0009-0008-3610-4633

23 ВІДСОТКИ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ПІД ЗАГРОЗОЮ ЯК ІНДИКАТОР КРИЗИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У науковій статті здійснено комплексний адміністративно-правовий аналіз системи регулювання протимінної діяльності в Україні в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації та значного мінного забруднення території держави. Обґрунтовано, що понад 23% території України перебуває під загрозою вибухонебезпечних предметів, що зумовлює необхідність удосконалення правової та інституційної моделі управління протимінною діяльністю. На основі аналізу законодавства, підзаконних нормативно-правових актів, Національної стратегії протимінної діяльності до 2033 року, міжнародних стандартів IMAS, а також наукових і аналітичних джерел визначено структуру нормативно-правового забезпечення у досліджуваній сфері, охарактеризовано повноваження ключових суб'єктів державного управління та проаналізовано практичні проблеми їх взаємодії.

Встановлено, що чинна система регулювання має ознаки інституційної фрагментації, дублювання функцій між органами виконавчої влади, нормативних колізій, недостатньої уніфікації процедур сертифікації операторів протимінної діяльності та обмеженості механізмів фінансового забезпечення гуманітарного розмінування.

Окрему увагу приділено проблемам правового статусу постраждалих осіб, відсутності єдиного реєстру забруднених територій, неузгодженості земельного законодавства з нормами протимінної діяльності та недостатній гармонізації національних стандартів із міжнародними вимогами. На підставі проведеного дослідження визначено сім системних проблем правового регулювання та запропоновано напрями їх вирішення, зокрема створення єдиного центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, консолідацію сертифікаційних функцій, удосконалення компенсаційних механізмів, запровадження єдиної інформаційної системи обліку забруднених територій та посилення координації міжнародної допомоги.

Зроблено висновок, що ефективна правова модернізація системи протимінної діяльності є необхідною передумовою відновлення економічного потенціалу України, забезпечення безпеки населення та повернення забруднених територій до продуктивного використання.

Ключові слова: протимінна діяльність, гуманітарне розмінування, правове регулювання, вибухонебезпечні предмети, сертифікація операторів, інституційна реформа, Національна стратегія ПМД, міжнародні стандарти IMAS, постраждалі особи.

Kapitan M. V. 23 percent of Ukraine's territory under threat as an indicator of the crisis of legal regulation of mine action activities

Abstract. The scientific article provides a comprehensive administrative and legal analysis of the mine action regulation system in Ukraine in the context of full-scale armed aggression by the Russian Federation and significant mine contamination of the state territory. It is substantiated that more than 23% of the territory of Ukraine is under the threat of explosive objects, which necessitates the improvement of the legal and institutional model of mine action management. Based on the analysis of legislation, subordinate regulations, the National Mine Action Strategy until 2033, international IMAS standards, as well as scientific and analytical sources, the structure of regulatory and legal support in the studied area is determined, the powers of key subjects of state administration are characterized, and practical problems of their interaction are analyzed.

It was found that the current regulatory system has signs of institutional fragmentation, duplication of functions between executive bodies, regulatory conflicts, insufficient unification of certification procedures for mine action operators and limited mechanisms for financial support for humanitarian demining.

Particular attention is paid to the problems of the legal status of affected persons, the lack of a unified register of contaminated territories, inconsistency of land legislation with mine action norms and insufficient harmonization of national standards with international requirements. Based on the research, seven systemic problems of legal regulation were identified and directions for their solution were proposed, in particular, the creation of a single central executive body with a special status, consolidation of certification functions, improvement of compensation mechanisms, introduction of a single information system for accounting for contaminated territories and strengthening the coordination of international assistance.

It is concluded that effective legal modernization of the mine action system is a necessary prerequisite for restoring Ukraine's economic potential, ensuring the safety of the population, and returning contaminated territories to productive use.

Key words: mine action, humanitarian demining, legal regulation, explosive hazards, operator certification, institutional reform, National Mine Action Strategy, IMAS standards, mine action victims.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, спричинила безпрецедентний масштаб забруднення вибухонебезпечними предметами (ВНП), який не має аналогів на Європейському континенті.

Станом на березень 2025 року понад 139 000 км² українських земель близько 23% усієї державної території перебувають під загрозою мінного забруднення. За оцінками міжнародних організацій, 5,4 мільйона людей потребують допомоги у сфері протимінної діяльності, 18 районів країни перебувають у стані критичного забруднення, а щорічні економічні втрати держави від мінної загрози сягають 11,2 мільярда доларів США порівняно з показниками довоєнного 2021 року. Від початку широкомасштабного вторгнення зафіксовано 811 інцидентів з цивільним населенням: 1 158 постраждалих, із яких 335 загинули, серед них 18 дітей.

Зазначений контекст зумовлює виняткову актуальність наукового аналізу правового регулювання протимінної діяльності в Україні. Система правового та інституційного регулювання ПМД формувалась поетапно та реактивно від ухвалення базового закону у 2018 році до розробки Національної стратегії ПМД до 2033 року у 2024 році. Попри значний прогрес у нормативно-правовому забезпеченні, ця система має суттєві структурні вади, які прямо впливають на безпеку населення та темпи відновлення держави.

Мета статті полягає у визначенні стану правового регулювання протимінної діяль-

ності в Україні на підставі системного аналізу чинного законодавства, підзаконних нормативно-правових актів та доктринальних джерел, а також у виявленні ключових проблем відповідного регулювання та обґрунтуванні науково підтверджених шляхів їх вирішення.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовувались загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема: системний аналіз і синтез для комплексного дослідження нормативно-правової бази ПМД, формально-догматичний метод для тлумачення змісту нормативних приписів, порівняльно-правовий метод для зіставлення норм українського законодавства з міжнародними стандартами та зарубіжним досвідом, а також структурно-функціональний метод для аналізу повноважень суб'єктів державного управління у сфері ПМД.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці О. Ботнаренка, Б. Вировича, А. Гавази, М. Марченка, Д. Плинокоса, С. Потеряйка, В. Теремецького, О. Трегуб та інших вчених, а також аналітичні документи Інституту глобальних змін Тоні Блера, GICHD, UNDP та Служби ООН з питань протимінної діяльності (UNMAS).

Виклад основного матеріалу. Наріжним каменем правової архітектури протимінної діяльності в Україні є Закон України "Про протимінну діяльність в Україні" від 6 грудня 2018 року № 2642-VIII, який, відповідно до власної преамбули, "визначає правові та організаційні засади здійснення протимінної діяльності в Україні та особли-

вості державного регулювання у відповідній сфері” [1]. Закон зазнав суттєвих змін у 2020, 2021 та 2023 роках, що поступово розширювало його регуляторний охоплення відповідно до нових реалій воєнного стану.

Закон закріплює розгалужений понятійно-категоріальний апарат, серед якого центральне місце займають такі визначення: “протимінна діяльність” як комплекс заходів щодо ліквідації загроз від мін і ВВП; “гуманітарне розмінування” розмінування з метою захисту цивільного населення та звільнення земель для господарського використання; “оператори протимінної діяльності” сертифіковані суб’єкти, уповноважені проводити розмінування; “нетехнічне обстеження” (НТО) первинна оцінка забрудненості території без безпосереднього технічного втручання; “технічне обстеження” (ТО) детальна перевірка з використанням технічних засобів. Закон також визначає правовий статус постраждалих осіб, які мають право на одноразову грошову допомогу відповідно до статті 10 в редакції Закону від 17 вересня 2020 року № 911-IX [2].

Закон України “Про протимінну діяльність” є рамковим, і значна частина конкретних механізмів реалізується через підзаконні нормативно-правові акти. Систему цих актів можна структурувати за рівнями правового регулювання.

На рівні Кабінету Міністрів України ключовими є такі документи: Постанова КМУ від 3 листопада 2021 року № 1150 “Про затвердження Порядку ведення обліку операторів протимінної діяльності” [3]; Постанова КМУ від 2 лютого 2024 року № 123 “Про реалізацію експериментального проекту щодо сертифікації операторів протимінної діяльності та процесів протимінної діяльності” [4]; Постанова КМУ від 8 березня 2024 року № 271 “Про реалізацію експериментального проекту щодо здійснення обов’язкової сертифікації механізованих засобів розмінування” [5]; Постанова КМУ від 12 березня 2024 року № 284 “Про затвердження Порядку використання коштів для здійснення компенсації витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення” [6]; Розпорядження КМУ від 28 червня 2024 року № 616-р “Про

схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року” [7].

На рівні відомчого регулювання основоположним є Національний стандарт ДСТУ 8820:2023 “Протимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення”, введений в дію з 1 квітня 2023 року. Наказом Мінекономіки та Мінагрополітики від 28 березня 2025 року № 1965/1545 затверджено Методичні рекомендації щодо визначення пріоритизації забруднених територій, що підлягають гуманітарному розмінуванню [8]. Наказом Мінекономіки від 12 квітня 2024 року № 9180 затверджено Методичні рекомендації щодо обчислення вартості робіт з гуманітарного розмінування [9].

Найбільш комплексним і стратегічно значущим нормативним актом у досліджуваній сфері є Національна стратегія протимінної діяльності на період до 2033 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 року № 616-р [10]. Стратегія є “об’єднавчим документом”, що визначає три стратегічні цілі такі як: забезпечення звільнення територій від ризиків наявності ВВП для їхнього безпечного та продуктивного використання; зниження впливу ВВП на життя та здоров’я населення; розбудова системи управління протимінною діяльністю.

Реалізація Стратегії розпланована на три часові етапи, 2024–2026 роки (первинне нетехнічне обстеження 100% підконтрольних територій, 16 ключових завдань), 2027–2029 роки (поглиблене технічне обстеження та активне розмінування), 2030–2033 роки повернення 80% потенційно забруднених територій до продуктивного використання.

Система суб’єктів державного управління у сфері протимінної діяльності, визначена Розділом III Закону “Про протимінну діяльність”, охоплює кілька рівнів.

Відповідно до статті 19 Закону, Верховна Рада України здійснює законодавче забезпечення у сфері протимінної діяльності та визначає обсяги бюджетних асигнувань на реалізацію відповідних заходів. Згідно зі статтею 20 Закону, Кабінет Міністрів України забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері протимінної діяльності, здійснює координацію діяльності орга-

нів виконавчої влади, а також затверджує національні програми і стандарти у зазначеній сфері. Водночас, відповідно до статті 23 Закону, Національний орган з питань протимінної діяльності функціонує як колегіальний консультативно-дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України, на який покладено завдання з планування, координації та управління протимінною діяльністю на національному рівні, проте він не наділений власними виконавчими повноваженнями.

Центр протимінної діяльності (ЦПМД), визначений у статті 25 Закону України “Про протимінну діяльність в Україні”, є бюджетною установою Міністерства оборони України, що функціонує у структурі Державної спеціальної служби транспорту. Центр було відкрито 9 липня 2021 року в місті Чернігів на виконання законодавчої вимоги щодо створення інституційної основи управління протимінною діяльністю. Його створення спрямоване на забезпечення організаційного, інформаційного та методичного супроводу реалізації державної політики у сфері протимінної діяльності.

До ключових завдань Центру протимінної діяльності належить участь у плануванні заходів протимінної діяльності, а також управління інформацією у зазначеній сфері в межах визначених повноважень, включаючи організацію збору та оброблення даних про забруднення територій вибухонебезпечними предметами і взаємодію з державними інформаційними ресурсами. Важливим напрямом діяльності Центру є забезпечення функціонування системи управління якістю розмінування, сертифікація операторів протимінної діяльності та процесів ПМД, а також інспектування розмінованих територій з метою підтвердження відповідності виконаних робіт установленим стандартам.

Окрім цього, Центр здійснює узагальнення пропозицій щодо національної стандартизації у сфері протимінної діяльності, бере участь у розробленні та впровадженні національних стандартів, забезпечує підготовку і підвищення кваліфікації персоналу, задіяного у розмінуванні, а також реалізує заходи інформаційно-просвітницького характеру щодо ризиків, пов'язаних із вибухонебезпеч-

ними предметами. До функцій Центру також належить збір даних про інциденти з вибухонебезпечними предметами серед цивільного населення, моніторинг маркування небезпечних територій, участь у міжнародному співробітництві та науково-технічному супроводі протимінної діяльності.

Таким чином, Центр протимінної діяльності виконує комплексні організаційно-координаційні, інформаційно-аналітичні, сертифікаційні та стандартизаційні функції, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері протимінної діяльності та підвищення ефективності гуманітарного розмінування в Україні [11].

Відповідно до статті 25-1 Закону України “Про протимінну діяльність в Україні”, **Центр гуманітарного розмінування** є бюджетною установою, утвореною у квітні 2023 року з метою забезпечення реалізації державної політики у сфері гуманітарного розмінування. У межах визначених законом повноважень на зазначений Центр покладено участь у плануванні заходів протимінної діяльності, здійснення управління інформацією у відповідній сфері, а також реалізацію бюджетної програми, спрямованої на компенсацію витрат за розмінування сільськогосподарських земель. Таким чином, діяльність Центру гуманітарного розмінування орієнтована на організаційне та фінансово-економічне забезпечення процесів гуманітарного розмінування, насамперед у частині відновлення безпечного використання земель сільськогосподарського призначення.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади відповідно до статті 21 Закону України “Про протимінну діяльність в Україні” наділені повноваженнями щодо реалізації протимінної діяльності у межах своїх компетенцій. Зокрема, до таких органів належать Міністерство економіки України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій та Національна поліція України. Обсяг їх повноважень визначається Кабінетом Міністрів України за поданням Національного органу з питань протимінної діяльності.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, відповідно до

статті 22 зазначеного Закону, забезпечують здійснення протимінної діяльності на відповідних територіях у межах повноважень, визначених законодавством України.

Станом на початок 2026 року, за даними Національної платформи demine.gov.ua [12], загальна площа територій під ризиком забруднення становить 132 076 км², з яких 41 924 км² повернуто до безпечного використання. Безпосередньо очищено 171 км², перевірено 42 196 км доріг і 61 650 км ліній електропередач. Сертифіковано 133 оператори протимінної діяльності (125 українських та 8 міжнародних), залучено 4 657 саперів у приватних операторів та 6 393 у державних структурах. Загальна підтримка міжнародних партнерів понад 49 країн перевищила 1,5 млрд доларів США [13]. Серед найбільших донорів США, Євросоюз, Японія, Канада, Нідерланди, Німеччина та Швейцарія.

Найбільш системною та глибинною проблемою правового регулювання ПМД в Україні є розпорошення управлінських функцій між численними відомствами за відсутності органу з реальними повноваженнями та стимулами для ефективного керівництва сектором. У вересні 2024 року Уряд України доручив Інституту глобальних змін Тоні Блера провести аналіз інституційної архітектури ПМД. Біла книга, підготовлена за його результатами у 2025 році, констатує: *“дублювання обов’язків між Міністерством економіки, Міністерством оборони, Міністерством внутрішніх справ, Державною службою з надзвичайних ситуацій України, Державною службою спеціального транспорту та Національною поліцією призвело до розмивання зон відповідальності та неузгодженості управлінських вертикалей”* [14].

Дослідниця О. Трегуб, аналізуючи цей феномен, вказує, що *“ефективне здійснення владно-управлінських функцій у сфері ПМД блокується їх розщепленням між різними державними органами і установами, відсутністю злагодженої взаємодії між численними суб’єктами управління, нераціональним розподілом і дублюванням повноважень”* [15, с. 395-403]. Інституційна фрагментація обмежує прийняття стратегічних рішень, перешкоджає визначенню національних прі-

оритетів, підриває координацію з міжнародними партнерами та послаблює здатність уряду ефективно мобілізувати донорське фінансування.

Аналіз доктринальних та аналітичних джерел дозволяє виокремити два загальних підходи до реформи:

а) удосконалення наявної системи через уточнення функцій і усунення дублювання при збереженні основної структури;

б) розбудова принципово нової системи на засадах максимальної централізації відповідно до міжнародних стандартів.

Біла книга рекомендує другий шлях: створення єдиного Агентства з протимінної діяльності як окремого центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, наділеного *“повним та виключним мандатом на керівництво формуванням та впровадженням державної політики в усіх аспектах протимінної діяльності”*. Таке агентство не створить нового рівня бюрократії, воно консолідує функції, персонал та ресурси існуючих установ, насамперед ЦПМД та ЦГР [14].

Дослідження О. Трегуб переконливо обґрунтовує, що *“система державного управління у сфері ПМД існує паралельно у двох вимірах: формальному нормативно закріпленій моделі і реальному системі, що склалася і функціонує на практиці”* [15, с. 395-403]. Розрив між цими вимірами є разючим. Закон наділив ЦГР широким колом повноважень від планування до сертифікації та стандартизації. Фактично ж цей Центр, що страждає від хронічного дефіциту фінансового та кадрового забезпечення, *“зводить свою діяльність лише до реалізації бюджетної програми компенсації витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення”* [14]. Симптоматично, що ЦГР підпорядкований Господарсько-фінансовому департаменту Секретаріату КМУ, тоді як закон вимагає його підпорядкування Міністерству внутрішніх справ, тобто фактичний стан речей суперечить вимогам закону.

Шлях вирішення полягає у проведенні комплексного системного правового аудиту діяльності органів, задіяних у сфері протимінної діяльності, з метою виявлення прогалин, дублювання повноважень та декларативних

норм, які не забезпечені механізмами реалізації. За результатами такого аудиту необхідно усунути формальні положення та привести нормативно-правову базу у відповідність до фактичних інституційних можливостей суб'єктів протимінної діяльності. Водночас відповідні установи мають бути належним чином забезпечені ресурсним, кадровим та організаційним потенціалом, а також чітко визначеними повноваженнями, достатніми для практичного виконання покладених на них функцій. Лише за умов реального інституційного спроможення нормативні приписи можуть забезпечити ефективний захист як персоналу, що здійснює розмінування, так і цивільного населення та суб'єктів господарювання, які працюють на територіях, забруднених вибухонебезпечними предметами.

Вимога сертифікації є обов'язковою умовою допуску суб'єктів до ПМД відповідно до статті 7 Закону. Однак в Україні функціонують чотири паралельні сертифікаційні центри, підпорядковані трьом різним відомствам: Збройним Силам, ДСНС та ДССТ. Акредитація чотирьох паралельних сертифікаційних центрів у трьох виконавчих структурах уряду України призвела до різних підходів до сертифікації операторів, констатує Біла книга. Незважаючи на зусилля щодо уніфікації процедур, на місцях залишаються суттєві відмінності [16, с. 10-17].

Практичним наслідком зазначеної ситуації є істотні затримки у процедурі надання дозволів новим операторам протимінної діяльності, що безпосередньо впливає на зниження темпів розмінування та обмежує коло суб'єктів, спроможних виконувати відповідні роботи. Прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2024 року № 123 було запроваджено експериментальний проєкт щодо уніфікованої процедури сертифікації, однак відповідний механізм має тимчасовий характер і не усуває існування паралельних інституційних структур, що продовжує зумовлювати фрагментарність системи сертифікації у сфері протимінної діяльності.

Необхідне запровадження єдиної рамки сертифікації на основі міжнародних стандартів IMAS. За рекомендацією Інституту Тоні Блера, всі сертифікаційні повноваження слід

передати новоствореному єдиному агентству. Паралельно необхідна законодавча зміна, яка б замінила тимчасовий "пілот" постійною системою. Ця реформа скоротить тривалість сертифікації та дозволить залучити більшу кількість операторів до розмінування.

Незважаючи на значне нормативне напрацювання, система правового регулювання ПМД містить низку конкретних прогалин та внутрішніх суперечностей. По-перше, стаття 21 Закону "Про протимінну діяльність" обмежує участь ЦОВВ у ПМД лише "реалізацією" державної політики, тоді як Закон "Про центральні органи виконавчої влади" передбачає для них значно ширший функціональний мандат. Така колізія породжує правову невизначеність у відносинах між відомствами [15, с. 403]. По-друге, законодавство слабо регулює права постраждалих осіб: попри визначення цього поняття в статті 1 та закріплення права на одноразову грошову допомогу в статті 10, системних гарантій медичної, психологічної та соціальної реабілітації, які б утворювали єдину правову модель захисту потерпілих, закон не містить. По-третє, земельне законодавство не повністю узгоджено з нормами ПМД щодо порядку поновлення права власності на землі після розмінування та механізмів компенсації збитків [17, с. 74-80]. По-четверте, досі відсутній єдиний реєстр забруднених та очищених земельних ділянок, що унеможлиблює ефективно планування та пріоритизацію.

Необхідним є внесення комплексних змін до Закону України "Про протимінну діяльність в Україні" з метою усунення виявлених колізій та прогалин у правовому регулюванні. Доцільним також видається розроблення окремого нормативно-правового акта, спрямованого на визначення правового статусу, гарантій та механізмів захисту осіб, які постраждали від вибухонебезпечних предметів. Такий акт має охоплювати повний спектр їхніх потреб, включаючи медичну допомогу, фізичну реабілітацію, психосоціальну підтримку, а також заходи соціально-економічної реінтеграції. Водночас зміст відповідного регулювання доцільно гармонізувати з міжнародними стандартами протимінної діяльності IMAS та рекомендаціями Програми розвитку ООН

(UNDP), що сприятиме формуванню цілісної та ефективної системи підтримки постраждалих осіб [18].

З урахуванням змін у законодавстві доцільно забезпечити синхронізацію нормативно-правової бази у сфері протимінної діяльності передусім із положеннями земельного законодавства України та суміжних актів, що регулюють використання територій, забруднених вибухонебезпечними предметами. Важливим кроком у цьому напрямі має стати створення єдиного електронного реєстру забруднених ділянок, інтегрованого з Державним земельним кадастром, що дозволить забезпечити системний облік таких територій, підвищити прозорість управління ними та сприятиме оперативному прийняттю рішень щодо їх обстеження, розмінування і подальшого безпечного використання.

Оскільки без відповідного фінансового забезпечення будь-яке правове регулювання залишається декларативним, питання ресурсного наповнення системи ПМД набуває самостійного правового виміру. Чинний механізм компенсації Постанова КМУ № 284/2024, орієнтований переважно на власників сільськогосподарських земель, залишаючи поза своїм охопленням власників лісових угідь, дрібних земельних ділянок, об'єктів критичної інфраструктури та приватних будівель. Процедура отримання компенсації передбачає множинну кількість кроків: подання заявки через Державний аграрний реєстр, первинну і вторинну перевірку, відкриття спеціального рахунку в державному банку, проведення тендеру через систему Prozorro, що є непосильним бар'єром для дрібних бенефіціарів [5].

Шлях вирішення полягає у комплексному вдосконаленні фінансово-економічних та адміністративних механізмів забезпечення протимінної діяльності. Передусім необхідним є спрощення адміністративних процедур, пов'язаних із реалізацією програм гуманітарного розмінування, що сприятиме оперативності прийняття управлінських рішень та зменшенню регуляторного навантаження на суб'єктів протимінної діяльності. Одночасно доцільно розширити коло бенефіціарів компенсаційних механізмів, зокрема за рахунок включення додаткових категорій земле-

користувачів та суб'єктів господарювання, діяльність яких безпосередньо пов'язана з використанням потенційно забруднених територій.

Важливим напрямом удосконалення є укладення довгострокових рамкових угод із міжнародними донорами, що дозволить забезпечити передбачуваність фінансування та стабільність реалізації програм розмінування. Поряд із цим доцільним є залучення приватного капіталу через використання страхових механізмів та надання державних гарантій операторам протимінної діяльності, що сприятиме розширенню фінансової бази галузі та підвищенню її інвестиційної привабливості. Додатково варто розглянути можливість створення відокремленого Державного фонду гуманітарного розмінування із чітко визначеними та прозорими правилами акумуляції, розподілу й використання коштів, що забезпечить цільове фінансування заходів протимінної діяльності та підвищить ефективність контролю за їх реалізацією.

Ухвалення ДСТУ 8820:2023 [19] стало важливим кроком у напрямку уніфікації процесів ПМД. Проте гармонізація з міжнародними стандартами IMAS залишається незавершеною, що безпосередньо впливає на спроможність залучати міжнародних операторів та визнання результатів розмінування на міжнародному рівні. Плинокос та співавтори констатують, що *“комплексне і ефективне вирішення проблеми можливе тільки шляхом створення ефективної організаційно-правової системи гуманітарного розмінування з використанням міжнародного досвіду”* [20, 89-96]. Додаткову складність створює масовий вихід України у 2022 році з угоди про узгоджену стандартизацію з пострадянськими державами, що зумовив необхідність системного оновлення старих міждержавних стандартів.

Необхідним є прискорення імплементації міжнародних стандартів International Mine Action Standards у національну систему стандартизації, що дозволить забезпечити уніфікованість підходів до планування та виконання заходів протимінної діяльності. Важливим елементом цього процесу має стати залучення Geneva International Centre

for Humanitarian Demining до розроблення, експертної оцінки та верифікації відповідних стандартів, що сприятиме їхній відповідності міжнародній практиці. Одночасно доцільно запровадити обов'язкову підготовку операторів протимінної діяльності за уніфікованими навчальними програмами, гармонізованими з міжнародними вимогами, що забезпечить належний рівень професійної підготовки персоналу. Реалізація зазначених заходів відповідатиме Стратегічній цілі № 3 Національна стратегія протимінної діяльності, спрямованій на розбудову ефективної системи управління у сфері протимінної діяльності.

Незважаючи на безпрецедентний обсяг міжнародної фінансової підтримки, що перевищує 1,5 млрд доларів США, відсутність єдиного ефективного та інституційно спроможного координаційного механізму з боку держави зумовлює виникнення системних ризиків нерационального та фрагментарного використання донорських ресурсів. Така ситуація ускладнює узгодженість програм протимінної діяльності, знижує ефективність розподілу фінансування та може призводити до дублювання заходів або нерівномірного покриття пріоритетних потреб. Відтак формування централізованої системи координації міжнародної допомоги є ключовою передумовою підвищення результативності використання наданих ресурсів та досягнення стратегічних цілей у сфері протимінної діяльності.

Різні донори фінансують проекти на різних умовах, за різними стандартами звітності, без системного узгодження з державними пріоритетами. Секторальна робоча група (СРГ) при Мінекономіки, створена у вересні 2023 року, лише частково заповнює цей вакуум, маючи виключно консультативно-дорадчий статус. Крім того, *“голос України на міжнародних платформах у сфері протимінної діяльності є вкрай важливим, але послаблюється через відсутність єдиного, авторитетного представника”* [14].

Надання новоствореному координаційному органу Агентству повноважень єдиного контактного пункту для міжнародних партнерів, розроблення інтегрованої платформи моніторингу донорського фінансування, сумісної з системою IMSMA Core, а також

забезпечення системної та регулярної звітності перед партнерами у форматах, узгоджених із міжнародними стандартами ООН та ЄС, формує комплексний механізм управління міжнародною допомогою. Такий підхід сприяє підвищенню прозорості та підзвітності програми протимінної діяльності, що, у свою чергу, *“матиме вирішальне значення для зміцнення довіри міжнародних партнерів до ефективності програми протимінної діяльності України, забезпечуючи довгострокову стійкість наданої підтримки”* [14].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволило встановити, що сучасна система адміністративно-правового регулювання протимінної діяльності в Україні сформована на основі рамкового законодавства та значного масиву підзаконних нормативно-правових актів, однак її функціонування характеризується системними інституційними та правовими недоліками. Виявлено, що понад 23 відсотки території держави перебуває під загрозою забруднення вибухонебезпечними предметами, що трансформує протимінну діяльність із вузькоспеціалізованого напрямку державної політики у ключовий елемент національної безпеки, економічного відновлення та гуманітарного захисту населення. При цьому чинна модель державного управління у досліджуваній сфері має ознаки фрагментації, дублювання повноважень між суб'єктами виконавчої влади, відсутності єдиного центру прийняття рішень та недостатньої координації міжнародної допомоги, що негативно впливає на ефективність гуманітарного розмінування та темпи повернення територій до безпечного використання.

Доведено, що нормативно-правова база протимінної діяльності містить низку колізій та прогалин, які стосуються визначення компетенції центральних органів виконавчої влади, правового статусу постраждалих осіб, порядку сертифікації операторів протимінної діяльності, фінансового забезпечення гуманітарного розмінування, а також узгодження земельного законодавства з вимогами безпечного використання очищених територій. Особливої актуальності набуває проблема відсутності єдиного електронного реєстру

забруднених земель, що ускладнює стратегічне планування та пріоритизацію робіт. Встановлено, що паралельне функціонування кількох сертифікаційних центрів призводить до різних підходів до оцінки операторів протимінної діяльності, що створює адміністративні бар'єри для розширення їх кількості та знижує ефективність сектору гуманітарного розмінування.

Обґрунтовано, що подальша модернізація системи правового регулювання протимінної діяльності має здійснюватися шляхом інституційної консолідації функцій державного управління, створення єдиного центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, запровадження уніфікованої системи сертифікації операторів відповідно до міжнародних стандартів, удосконалення механізмів фінансового забезпечення та розширення компенсаційних програм. Важливим напрямом реформування визначено гармонізацію національних стандартів із міжнародними вимогами, створення інтегрованої інформаційної системи обліку забруднених територій та посилення координації міжнародної технічної допомоги. Реалізація зазначених заходів дозволить забезпечити підвищення ефективності державної політики у сфері протимінної діяльності, прискорити темпи гуманітарного розмінування та створити належні умови для

відновлення економічного потенціалу держави.

Перспективи подальших наукових досліджень доцільно пов'язувати з поглибленим аналізом моделей інституційної централізації управління протимінною діяльністю та їх адаптацією до українських умов, дослідженням адміністративно-правових механізмів координації міжнародної допомоги, а також розробленням комплексної правової моделі захисту осіб, які постраждали від вибухонебезпечних предметів. Подальшого наукового опрацювання потребують питання цифровізації системи управління протимінною діяльністю, створення інтегрованих державних реєстрів забруднених територій, формування спеціалізованих фінансових інструментів підтримки гуманітарного розмінування та правові аспекти залучення приватного сектору до виконання відповідних робіт. Окрему увагу слід приділити дослідженню взаємодії протимінної діяльності із земельним, екологічним та безпековим законодавством, а також виробленню науково обґрунтованих пропозицій щодо імплементації міжнародних стандартів у національну правову систему. Реалізація зазначених напрямів досліджень сприятиме формуванню цілісної та ефективної моделі правового забезпечення протимінної діяльності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 06.12.2018 р. № 2642-VIII. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text> (дата звернення: 01.03.2026).
2. Про внесення змін до Закону України Про протимінну діяльність щодо прав постраждалих осіб : Закон України від 17.09.2020 р. № 911-IX. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/911-20#Text> (дата звернення: 01.03.2026).
3. Про затвердження Порядку ведення обліку операторів протимінної діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2021 р. № 1150. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.03.2026).
4. Про реалізацію експериментального проекту щодо сертифікації операторів протимінної діяльності та процесів протимінної діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2024 р. № 123. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.03.2026).
5. Про реалізацію експериментального проекту щодо здійснення обов'язкової сертифікації механізованих засобів розмінування : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.03.2024 р. № 271. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/271-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.03.2026).
6. Про затвердження Порядку використання коштів для здійснення компенсації витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2024 р. № 284. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.03.2026).

7. Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 р. № 616-р. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.03.2026).

8. Методичні рекомендації щодо визначення пріоритизації забруднених територій, що підлягають гуманітарному розмінуванню : Наказ Мінекономіки, Мінагрополітики від 28.03.2025 р. № 1965/1545. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:<https://me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 20.03.2026).

9. Методичні рекомендації щодо обчислення вартості робіт з гуманітарного розмінування. Наказ Мінекономіки від 12.04.2024 р. № 9180. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:<https://me.gov.ua/Search/Result?lang=uk-UA&query=%25d1%2580%25d0%25be%25d0%25b7%25d0%25bc%25d1%2596%25d0%25bd%25d1%2583%25d0%25b2%25d0%25b0%25d0%25bd%25d0%25bd%25d1%25f> (дата звернення: 20.03.2026).

10. Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 р. № 616-р. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.03.2026).

11. Про протимінну діяльність в Україні: Закон України від 06.12.2018 р. № 2642-VIII. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text> (дата звернення: 20.03.2026).

12. Національна платформа протимінної діяльності України: статистика станом на 2026 рік. URL:<https://demine.gov.ua/> (дата звернення: 25.03.2026).

13. Сертифікація операторів ПМД. URL: <https://ua-nmac.org/uk/about/activities/certification/> (дата звернення: 25.03.2026).

14. Нова архітектура системи протимінної діяльності: Інститут Тоні Блера презентував Білу книгу. URL: <https://demine.gov.ua/news/nova-arkhitektura-systemy-protyminnoi-dialnosti-institut-toni-blera-prezentuvav-bilu-knyhu> (дата звернення: 25.03.2026).

15. Трегуб О. А. Проблеми та перспективи розбудови державного управління у сфері проти-мінної діяльності в Україні: огляд літератури // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Ужгород, 2025. Том 3 № 90. С. 395-403. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/342173/330060> (дата звернення: 25.03.2026).

16. Біла книга оновлення інституційної архітектури протимінної діяльності в Україні // Інститут глобальних змін Тоні Блера, 2025. С. 10–17. URL: <https://me.gov.ua/download/dc763a4c-0421-4db9-8f0b-c2594513795e/file.pdf> (дата звернення: 25.03.2026).

17. Лаппо І. М., Бірюков Є. М., Журахов О. В., Добришкін Ю. М. Центр протимінної діяльності : основні аспекти діяльності та перспективи розвитку. Збірник наукових праць ДНДІ ВС ОБТ. 2023. Вип. 1 (15). С. 74–80. <https://doi.org/10.37701/dndivsovt> (дата звернення: 25.03.2026).

18. ПРООН запускає Міжсекторальну робочу групу для розробки Національного плану дій України з надання допомоги тим, хто постраждав від вибухонебезпечних предметів // UNDP Україна. 2024. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/proon-zapuskaye-mizhsektoralnu-robochu-hrupu-dlya-rozrobky-natsionalnoho-planu-diy-ukrayiny-z-nadannya-dopomohy-tym-khto#:~:text=%D0%9A%D0%B8%D1%97%D0%B2%2C%2030%20%D0%B6%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%BD%D1%8F%202024%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%20%E2%80%94%20%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0,%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%B8%20%D1%83%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%96%D0%B2%20%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%82%D0%B0%20%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%86%D1%96%D1%8E%D1%94%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BA%D1%83> (дата звернення: 25.03.2026).

19. Про прийняття національних стандартів: Наказ ДП “УкрНДНЦ” від 13.03.2023 р. № 27. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0027774-23#Text> (дата звернення: 25.03.2026).

20. Плинокос Д. Д., Давиденко Л. М., Шабанов Д. М., Кукурян О. І. Правове регулювання проти-мінної діяльності: міжнародний досвід. Збірник наукових праць ДНДІ ВС ОБТ. 2023. Вип. 4 (18). С. 89–96. <https://doi.org/10.37701/dndivsovt> (дата звернення: 25.03.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 17.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026